

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

Дубрівна Антоніна Петрівна

УДК [7.038:008](477)(043.3)

**АБСТРАКЦІЯ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ
ЯК ФЕНОМЕН ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доктор філософії (PhD),
старший науковий співробітник, доцент
Садовенко Світлана Миколаївна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
доцент кафедри естрадного виконавства.

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор
Романенкова Юлія Вікторівна,
Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтв,
професор кафедри циркових жанрів;

кандидат мистецтвознавства, доцент
Ковальчук Остап Вікторович,
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури,
проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться 24 травня о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 21 квітня 2018 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Абстракція в образотворчому мистецтві як форма художньої творчості, що виникла з появи первісних графічних елементів, орнаменту та символічного строю, являється важливим аспектом художньої культури. Сформована за часів пізнього палеоліту, неоліту та енеоліту у вигляді абстрактної знаковості, візуальна культура, сконцентрувавшись у традиційних елементах українського народного декоративного мистецтва, набула подальшого становлення абстрактних символів і знаків у семіосфері України. Архаїчна орнаментальна мова з прадавнини й донині демонструє безперервний культурний зв'язок поколінь, актуалізуючи дослідження феномену абстракції в сучасному образотворчому мистецтві в контексті художньої культури України.

В умовах євроінтеграції осягнення українського культурного внеску, розуміння ваги та значимості національної культурної ідентичності українців в естетосфері глобалізаційних процесів набуває особливої важливості. У період становлення української державності це слугує потужним базисом формування соціокультурного простору, національної культурної спільності громадян України, усвідомлення сутності художніх цінностей, актуалізуючи збереження культурної спадщини, зокрема, образотворчості, у тому числі, й абстрактного характеру.

Образотворче мистецтво як вид художньої культури, що має тисячолітню історію своєї генези та атрибутивні особливості розвитку абстрактних форм його виразу, осмислювалось у наукових працях українських дослідників (Д. Горбачов, І. Диченко, Т. Ємельянова, Л. Матвєєва, О. Петрова, І. Павельчук, С. Папета, Г. Рудик, В. Сидоренко, О. Федорук, М. Юр), російських (І. Азіян, М. Малахов, С. Можнягун, В. Турчин, О. Шатських), західноєвропейських (В. Воррінгер, Б. Гройс, І. Іттен, В. Маркаде, Ж.-К. Маркаде, А. Наков, Г. Пуук, Б. Роуз, М. Сефор, А. Стойков, А. Туровський, Б. Фер). Втім, попри існуючий арсенал наукових розвідок, ступінь розробленості означеної проблеми залишається недостатньою. Сучасна наукова думка до цього часу не має цілісного погляду та об'єктивної оцінки щодо історичних, духовних, соціальних та культурних витоків абстрактного мистецтва, що актуалізує дослідження абстракції в образотворчому мистецтві як феномена художньої культури України.

Назрілим вбачається розуміння направленості векторів розвитку української художньої культури, бажання зробити надбанням культурної свідомості важливі результати творчих та інтелектуальних пошуків видатних представників сучасного образотворчого мистецтва. Актуалізують тему й існуючі протиріччя, пов'язані з усе ще ускладненим сприйняттям абстрактних художніх творів та з осмисленням наявних тенденцій відродження абстрактної образотворчості у мистецтві сучасної України. Відтак, актуальність та існуючі протиріччя зумовили вибір теми дисертації: *«Абстракція в образотворчому мистецтві як феномен художньої культури України»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв та пов'язано з напрямом планових досліджень кафедри естрадного виконавства та кафедри культурології та культурно-мистецьких проектів НАКККіМ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (протокол засідання № 4 від 29 квітня 2015 року), відповідає комплексній темі «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (реєстраційний номер 0115U001572).

Наукове завдання дослідження полягає у цілісному осмисленні феномену абстракції та розгляді його еволюції в образотворчому мистецтві у просторі і часі.

Метою роботи є з'ясування суті та закономірностей розвитку феномену абстракції в образотворчому мистецтві для подальшого осмислення історії та сучасного стану художньої культури України.

Відповідно до мети дослідження передбачено вирішення наступних дослідницьких **задач**:

1. Розробити теоретико-методологічні засади дослідження, основні поняття художньої культури у мистецтвознавчій і культурологічній думці з визначенням передумов виникнення, формування та розвитку абстракції в образотворчому мистецтві України.

2. Висвітлити формування абстрактних візуальних елементів у контексті архаїчної образотворчої культури України.

3. Визначити тенденції розвитку абстрактної знаковості в геометричній орнаментиці української народної художньої культури.

4. Виявити особливості українського авангардистського руху та його значення у формуванні абстрактної образотворчості України.

5. Проаналізувати абстракцію в образотворчому мистецтві у часопросторі художньої культури України ХХ – початку ХХІ ст.

6. Систематизувати сучасні абстрактні художні практики та розкрити можливості абстракції в образотворчому мистецтві як модусу міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації (на прикладі українсько-іспанських культурно-мистецьких проектів).

Об'єкт дослідження: абстракція в образотворчому мистецтві.

Предмет дослідження: мистецтвознавчо-культурологічні виміри абстракції в образотворчому мистецтві як феномену художньої культури України.

Хронологічні межі дослідження. Досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження та отримання достовірної картини його об'єкта зумовило вивчення історичного підґрунтя щодо абстракції в образотворчому мистецтві від первісного періоду історії України, через традиції народного орнаменталізму до абстракціонізму ХХ – початку ХХІ ст.

Територіальні межі дослідження окреслюються сучасним адміністративно-територіальним статусом України, як незалежної суверенної держави.

Методологічною основою дослідження є загальні принципи наукового пізнання, які відповідають мистецтвознавчому та культурологічному дискурсу. Це зумовило використання таких дослідницьких методів: системно-аналітичного – для вивчення мистецтвознавчої, культурологічної, філософської літератури з обраної проблеми; системно-структурного – з метою глибинного дослідження суті абстракції в образотворчому мистецтві як складного мистецького явища української та світової художньої культури; конкретно-історичного – для дослідження на основі архівних та музейних даних процесу формування візуальних абстрактних елементів, що надає об'єктивні уявлення та знання щодо достовірності їх властивостей, особливостей, змісту і динаміки розвитку; структурно-функціонального – для аналізу складових досліджуваного об'єкта, виявлення внутрішніх зв'язків, взаємообумовленості та співвідношень між ними; порівняльно-історичного – для встановлення схожості і відмінностей між історичними явищами в світлі піднятої теми; узагальнення – для узагальнення понятійно-категоріального апарату, визначення поняття «абстрактної знаковості»; семіотичного, за допомогою якого відбувається передача художньої інформації для дослідження творів мистецтва як знакових систем та виявлення особливої художньої «мови» абстракції; формального – для аналізу формальних (позасюжетних) якостей художніх творів, їх матеріальних і технічних компонентів та розуміння їх образної мови; емпіричного (інтерв'ю, співбесіди, експертна оцінка) – для вивчення особливостей абстрактних арт-практик у часопросторі образотворчого мистецтва ХХ – початку ХХІ ст.

Теоретичну основу дослідження склали опубліковані наукові праці та матеріали періодичних видань, а саме:

– філософські, естетичні, культурологічні праці, що мають теоретико-методологічне значення (В. Бичков, Ю. Богуцький, Ю. Борєв, В. Воррінгер, М. Гайдеггер, Г. Гегель, Е. Гуссерль, І. Імвротіс, В. Личковах, М. Мерло-Понті, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Панофський, Ж.-П. Сартр, Л. Уайт, А. Шопенгауер, О. Шпенглер та ін.);

– праці з питань семіотики та культурних кодів (Г. Аванесова, О. Афоніна, У. Еко, О. Коваль, І. Купцова, К. Леві-Стросс, Ю. Лотман, Ф. де Соссюр, А. Столяр, Т. Ткачук, В. Фещенко, В. Хофман та ін.);

– дослідження з історії та теорії української культури і мистецтва, (О. Петрова, О. Роготченко, В. Шейко, В. Шульгіна, О. Яковлев, Р. Яців та ін.);

– теоретичні праці вітчизняних художників-абстракціоністів (О. Архипенко, О. Богомазов, Д. Бурлюк, С. Делоне, О. Екстер, В. Єрмілов, В. Кандинський, К. Малевич, В. Пальмов та ін.);

– наукові розвідки, присвячені вивченню стародавнього періоду історії й культури України (В. Бібікова, С. Бібіков, Н. Бурдо, М. Відейко, В. Даниленко, І. Заєць, В. Збеневич, І. Зінків, Л. Кулаковська, Я. Мельник, Т. Мовша, І. Підоплічко, О. Ситник, Б. Рибаків, М. Рудинський, В. Хвойка, І. Шовкопляс та ін.) та праці, що висвітлюють загальну історію первісної культури (Г. Крісті, Г. Кюн, Е. Ларте, Е. Тайлор, Т. де Шарден та ін.);

– дослідження проблем народної художньої культури України (Б. Бутник-Сіверський, М. Верхова, В. Винничук, П. Герчанівська, С. Губерначук, Я. Запаско, Р. Захарчук-Чугай, О. Индило, Т. Кара-Васильєва, А. Кульчицька, Ю. Лашук, Є. Причепій, С. Садовенко, І. Свйонтек, М. Селівачов, М. Шандро, В. Щербаковський та ін.);

– дослідження просторово-часової єдності в культурі та мистецтві (М. Бахтін, В. Біблер, М. Еліаде, Н. Ірза, О. Лосєв), у тому числі в українській науковій думці (Ю. Богущкий, В. Личковах, С. Садовенко, Г. Чміль, В. Шейко та ін.);

– наукові праці зарубіжних дослідників, присвячені актуальним проблемам, що відбивають стан сучасної культури та мистецтва (У. Бек, В. Бичков, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, В. Іноземцев, Т. Левітт, Ж.-Ф. Ліотар, Н. Маньковська, А. Б. Оліва, О. Пензіна, Н. Тішуніна, В. Турчин, О. Чумаков та ін.), а також сучасних українських науковців (З. Алфьорова, Є. Більченко, Н. Жукова, В. Личковах, В. Малахов, Т. Метельова, Ю. Романенкова, О. Соловійов, К. Станіславська, В. Шульгіна, О. Яковлев та ін.).

Джерельна база дослідження. Комплекс проведеної наукової роботи охопив загальнотеоретичні праці, дослідження українських та зарубіжних теоретиків і практиків мистецтва; літературу монографічного характеру; довідкові видання; матеріали міжнародних та вітчизняних культурно-мистецьких проєктів; групових і персональних художніх виставок; публікації в періодиці; архівні джерела, музейні фонди та діючі музейні експозиції Національного музею історії України (1306 об'єктів), Національного художнього музею України (86 об'єктів), Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» (1045 об'єктів) та Національного музею українського народного декоративного мистецтва (684 об'єкти); 8 приватних колекцій; інтерв'ю із сучасними митцями; твори в майстернях художників; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в комплексному теоретичному осмисленні становлення й закономірностей розвитку абстракції в образотворчому мистецтві від прадавньої візуальної знаковості та орнаментальних елементів народної художньої культури до проявів абстракції у модерному й постмодерному мистецтві України, в якому виражається багатовіковий етнокультурний і художній досвід, що надає йому унікальної форми. Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у дисертації

Уперше:

– запропоновано новий погляд на абстрактну образотворчість як на трансісторичну стилістику мистецтва, в основу якої покладено універсальні незмінні культурні коди, що константно відтворюються від минулого до сьогодення у безпредметній (нонфігуративній) семіосфері художньої образності;

– комплексно визначено передумови виникнення, формування та еволюція феномену абстракції в розвитку образотворчого мистецтва України;

– уводиться до наукового обігу поняття «абстрактна знаковість», як концепт семіотичного аналізу безпредметної образотворчості;

– здійснено дослідження феномену абстракції в образотворчому мистецтві у часопросторі художньої культури України ХХ – початку ХХІ ст., які полягають у

сконцентрованості експериментальної роботи митців у сфері абстрактної образотворчості в основних регіональних центрах (Одеса, Львів, Харків, Київ) та синхронній активізації її розвитку у конкретних часових віхах;

– розкрито знакову специфіку сучасних художніх практик у сфері абстрактної образотворчості;

– виявлено комунікативні можливості абстрактного мистецтва як універсальної системи трансляції інформації в контексті міжкультурної взаємодії.

Систематизовано та узагальнено:

– методологічні засади дослідження абстрактної образотворчості України на основі вивчення відповідних наукових розробок сучасних мистецтвознавців, культурологів, філософів, естетиків та системного огляду теоретичної традиції;

– матеріали творчих надбань провідних українських митців-абстракціоністів, що дозволило виявити ключові світоглядні, художньо-естетичні, стильові особливості їх творчості;

– новітні досягнення абстрактної образотворчості в мистецтві у контексті культуротворчих процесів у сучасній Україні.

Набуло подальшого розвитку:

– розроблення наукового підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень з проблем розвитку абстрактної образотворчості в українському мистецтві у XXI столітті.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Дисертація може слугувати теоретико-методологічною основою для наукових досліджень модернізаційних процесів, що відбуваються в сучасній культурі та мистецтві. Основні ідеї, положення і результати роботи можуть також використовуватися як науково-методичні матеріали для організаторів художніх і виставково-експозиційних проектів; як навчально-методичний матеріал для підготовки програм, лекційних курсів, семінарів, пов'язаних з вивченням процесів, що відбуваються в сучасному художньому середовищі, а також у культурно-просвітницькій роботі.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на засіданнях кафедр естрадного виконавства, культурології та культурно-мистецьких проектів та засіданні міжкафедрального теоретико-методологічного семінару НАКККіМ. Основні положення роботи були викладені під час виступів на 13 науково-теоретичних, науково-практичних, науково-творчих конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів:

– V міжнародній науково-практичній конференції «Діалог культур: Україна – Греція (поліфонія культурного діалогу у постсучасній культурі)» (Київ, НАКККіМ, 19-27 вересня 2014 р.); VI міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: формування громадського суспільства» (Київ, НАКККіМ, 4-5 грудня 2014 р.); LX міжнародній науково-практичній конференції «В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» (Новосибирск, АНС «СибАК», 2016 р.); міжнародній науково-практичній

конференції «Суспільні науки: виклик і сьогодення» (Одеса, ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 10-11 червня 2016 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції «Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі» (Київ, НУБіПУ, НАКККіМ, 21-23 вересня 2016 р.); міжнародній науково-творчій конференції «Мистецька освіта і культура України XXI століття: євроінтеграційний вектор» (Одеса, Київ, Варшава, НАКККіМ, ОНМА ім. А.В. Нежданової, ВМУ ім. Фридерика Шопена, Тайшаньський університет, Інститут культурології НАМУ, 12-13 травня 2016 р.); міжнародній науково-творчій конференції «Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України XXI століття» (Одеса, Київ, Варшава, НАКККіМ, ОНМА ім. А.В. Нежданової, ВМУ ім. Фридерика Шопена, Тайшаньський університет, Інститут культурології НАМУ, 25-26 квітня 2017 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: виклики та концепції сьогодення (Київ, НАКККіМ 5-6 грудня 2017 р.);

– всеукраїнській міждисциплінарній науково-теоретичній конференції з міжнародною участю «Мистецькі реалізації універсальї культури. Зміна смислів» (Київ, Інститут культурології НАМ України, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, 25 листопада 2015 р.); всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (Київ, Інститут культурології НАМ України, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, 2-3 червня 2016 р.); науково-теоретичній та практичній конференції з міжнародною участю «Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур» (Київ, Інститут культурології НАМ України, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, 30 листопада 2016 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Національні культури у глобалізованому світі» (Київ, КНУКіМ, 6-7 квітня 2017 р.); всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Культура – текст – особистість: українські перспективи» (Київ, Інститут культурології НАМУ, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, 1-2 червня 2017 р.);

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 19 наукових публікаціях: з них – 7 статей у наукових фахових виданнях з культурології та мистецтвознавства, затверджених МОН України і включених до міжнародних науково-метричних баз; 1 стаття у науковому періодичному виданні за кордоном; 11 публікацій в інших наукових виданнях та збірках матеріалів конференцій, з них 1 – у співавторстві.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами) зі списком публікацій за темою дисертації, вступу, трьох розділів (у т. ч. дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 286 сторінок, з них основного тексту – 204 сторінки. Список використаних джерел містить 230 позицій, у тому числі 14 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретичні засади дослідження абстракції в образотворчому мистецтві»** подано аналіз основних понять та сформовано методологічний й термінологічний апарат дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Методологічна база дослідження абстракції в образотворчому мистецтві»** проаналізовано теоретичні засади та обрано методи дослідження. Аналіз феноменологічних концепцій (М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартр) створив підґрунтя для вивчення низки важливих світоглядно-естетичних тенденцій розвитку української абстрактної образотворчості як феномену художньої культури. Семіотичний підхід зумовив розробку стратегії для розгляду абстракції як знакової системи, виявлення своєрідної образотворчої «мови», за допомогою якої відбувається трансляція художньої інформації, що базується на знаках та кодах. Використання класичних методів культурологічного та мистецтвознавчого аналізу (системно-аналітичного, комплексно-історичного, формального, іконологічного, структурно-семіотичного, текстологічного) дозволило виявити особливості творчості сучасних провідних українських митців абстрактного напрямку та їх художніх творів (В. Бажай, І. Божко, О. Дубовик, Л. Колодницький, П. Лебединець, А. Пічахчи, С. Савченко, В. Сад, Т. Сільваши, О. Стівбур, В. Цюпко, І. Янович та ін.), зрозуміти історичні витоки, впливи, взаємозв'язки різних форм образотворчості, що впливають на формування безпредметних художніх абстракцій в образотворчому мистецтві.

У **підрозділі 1.2 «Поняття художньої культури та її складових у сучасній науковій думці»** розглядаються концепції художньої культури, що змінювалися в міру духовної еволюції людства (В. Бичков, Ж. Бодрійяр, Ю. Лотман, Н. Маньковська, Х. Ортега-і-Гассет, В. Тузов, Л. Уайт та ін.), з'ясовуються її місії у відповідності з динамікою історико-культурних процесів та ціннісних орієнтирів. Зазначається, що сучасна художня культура характеризується динамічністю, фрагментарністю, неоднозначністю, циклічністю, що вимагає комплексного, системного підходу щодо вивчення її семіотики, семантики і рецепції.

Обґрунтовуються світові культурні процеси, які відбуваються в постмодерній історичній площині і мають безумовний вплив на українську художню культуру. Зауважується, зокрема, що тенденції постмодернізму проявились в українському культурному середовищі із деякою затримкою. Це було зумовлено історико-політичними обставинами, що, безперечно, вплинуло і на загальний стан мистецтва в Україні на зламі ХХ-ХХІ ст. Водночас зазначається, що державотворчі процеси стимулювали відродження повноцінного художнього життя українського суспільства, яке у своїй еволюції

характеризується трансісторичною традиційністю, різноманітністю та надзвичайною соціокультурною активністю у певні періоди свого розвитку.

Спираючись на знакову художню культуру давнини та авангардні пошуки періоду модернізму (початок ХХ ст.), підкреслено, що в Україні розвиток абстрактної образотворчості має доволі послідовний та логічний характер. Переживши період винищення та забуття, на сучасному етапі вона набуває виразної національної форми за рахунок специфічної кольорової побудови, яка характеризується традиційними колористичними сполуками. Значний вплив на ці образотворчі процеси мали етнічні культурні й мистецькі коди, етнокультурна самоідентифікація, національно усвідомлена інкультурація.

У підрозділі 1.3 «**Концептосфера аналізу абстракції в образотворчому мистецтві як елемента художньої культури**» зазначається, що абстрактна образотворчість пройшла складний еволюційний шлях від абстрактної знаковості прадавнини й традиційних символів народної художньої культури до художнього напрямку початку ХХ століття. Як симбіоз мистецької формотворчості та естетичних поглядів і філософських пошуків людства протягом цивілізаційного поступу, вона органічно консолідує «духовне в мистецтві» (В. Кандинський) та художню безпредметну форму. Проаналізовано праці, в яких розглянуто абстракцію в образотворчому мистецтві (О. Архипенко, Р. Біанкі-Бандінеллі, О. Богомазов, В. Воррінгер, С. Делоне, О. Екстер, В. Єрмілов, Я. Імвріотіс, С. Лангер, К. Леонгард, К. Малевич, М. Сефор, А. Стойков, В. Пальмов, Г. Пуук, В. Хофман та ін.), що дало можливість відтворити загальну мистецьку картину особливостей цього напрямку мистецтва як феномену художньої культури.

Розкрито зміст поняття «абстракція», що передбачає відмову від фіксації одиничного, випадкового на користь акцентування загального, необхідного для забезпечення сутнісного пізнання світу, а також відокремлюється абстракція художня (образна) та наукова (дискурсивна).

З'ясовано, що значний вплив на формування філософсько-світоглядного підґрунтя абстракціонізму ХХ ст. становили ідеї ірраціоналістичного волонтаризму, естетики інтуїтивізму, психоаналізу, екзистенціалізму та феноменології.

Науково обґрунтовано, що в процесі змін художньої свідомості, починаючи з початку ХХ ст., відбулося зміщення акцентів, розподіл ролей між її носіями (митцем та глядачем), більш чітко стала відчуватися диференціація мистецтва на масове й елітарне. До останніх відноситься й абстрактне мистецтво, розвиток якого в Україні має послідовний та логічний характер.

Підкреслюється, що нефігуративне мистецтво за своєю природою ґрунтується на абстрагуванні від реального світу, простору та часу. Разом з тим зауважується, що семантика абстрактного твору в його формальному і композиційному рішенні все одно навіюється об'єктами реального світу, і, попри абстрагування від останнього, зберігає з ним генетичний зв'язок.

Запропоновано введення до наукового обігу авторського поняття «абстрактної знаковості», яка є образотворчою нефігуративною системою, у складі якої існують знаки геометричного чи біоморфного характеру, що не

мають аналогів у дійсності, проте можуть зберігати змістові зв'язки з деякими реальними об'єктами за рахунок певної подібності, спільної семантики, обумовленої вкладеним у них митцем баченням і сенсом.

У другому розділі **«Історико-культурні передумови виникнення, формування й розвитку абстрактної образотворчості в Україні»** розглядається історична ретроспектива абстракціонізму, окреслені основні віхи становлення абстракції в українському образотворчому мистецтві.

У підрозділі **2.1 «Вплив стародавньої образотворчої культури на формування абстрактних візуальних елементів»** на базі проведеного дослідження експонатів у Національному музеї історії України (відділ найдавнішої історії), детальний науковий аналіз дозволив виявити вихідні абстрактні елементи і форми (лінію, крапку, трикутник, коло, зигзаг, чотирикутник), що демонструють основу еволюції художньо-символічних компонентів, пов'язаних між собою спадковістю зображувальної практики.

Зазначається, що стародавні артефакти, знайдені на території України, характеризуються певними особливостями, а саме: абстрактними елементами і формами, які втілені через орнаментальні знаки, символи, схеми, образи. Це пояснюється перцептивною своєрідністю процесів розвитку та певною самостійністю наряду семіозису. На теренах української землі археологами відкрито унікальні в усьому світі артефакти предметів культу, побуту та інвентарю, де відмічено перші відбитки первісної орнаментальної культури («мезинський орнамент»). Це дає підстави констатувати факт виникнення найдавнішої форми мистецтва – абстрактної знакової образотворчості, історико-культурні передумови якої вплинули на формування й розвиток сучасного її втілення в Україні.

Стародавня зображувальна діяльність демонструє факт зародження абстрактного мислення, особливої форми пізнання дійсності, що проявляється через відхід від міметичної передачі конкретних об'єктів до осмисленого створення узагальнених образів, з подальшою їх стилізацією та трансформацією у знак-схему. Базуючись на ідеях О. Богомазова, В. Кандинського, виділено вихідний елемент образотворчості – лінію та її трансформації, яка є першим виразником самоусвідомлення людини, символом зв'язку з світобудовою, знаком спадкової єдності людини і світу, що пройшов через всі періоди первісної доби та архаїчного мистецтва.

У підрозділі **2.2 «Тенденції розвитку абстрактної знаковості в геометричній орнаментиці української народної художньої культури»** досліджуються витoki та розвиток абстрактної знаковості в системі народної орнаментальної культури, яка демонструє еволюцію абстрактного мислення та слугує, нарівні зі стародавньою образотворчою культурою, фундаментом сучасного українського абстрактного мистецтва.

Для проведення відповідного дослідження з багатой скарбниці української народної художньої культури нами було обрано вишивку та писанку. Вишивання та писанкарство уособлюють українські національні святині, слугують взірцем неперервних етнокультурних традицій та цінностей.

Науковий пошук було сконцентровано на художніх здобутках етнокультурних регіонів Полісся та Поділля, а також західних областей України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області), що зберегли й донесли геометричну орнаментальну знаковість (спіраль, квадрат, ромб, хрест, згруповані округлі елементи, хвилясті та зигзагоподібні знаки й гострокутні форми), що має абстрактну форму. Основою для дослідження слугували автентичні експонати (писанки, вишиті сорочки, фрагменти вишивок) української народної художньої культури з фондів та експозицій Національного музею українського народного декоративного мистецтва та Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві.

Аналіз тенденцій розвитку абстрактної знаковості в геометричній орнаментиці української писанки та вишивки показав багату варіативність орнаментальних мотивів та кольорів. Домінантними виявлено червоний та чорний кольори, ключовою формою – хрест, який з архаїчних часів виступає знаком-символом самоутвердження людини та розуміння її зв'язку з навколишнім світом та втіленням глибинної ідеї спасіння у християнському світогляді.

У підрозділі 2.3 «Український авангардистський рух як чинник формування абстрактної образотворчості» визначено особливості українського авангардизму початку ХХ століття, які полягають у синтезі західної нефігуративної образотворчої традиції та народної творчості, сповненої архаїчного змісту. Тут підкреслюється, що при такому синтезі відбувається переоцінка цілей та задач мистецтва, відкриття нових форм та засобів вираження (абстракціонізм, кубофутуризм, супрематизм тощо), що заклали естетичний фундамент для творчих експериментів сучасних митців.

Проаналізовано роль та значення авангардизму у формуванні абстрактної образотворчості в Україні на основі дослідження теоретичних розробок, художньої практики, біографічних віх українських митців-авангардистів (О. Архипенко, О. Богомазов, Д. Бурлюк, С. Делоне, О. Екстер, В. Єрмілов, В. Кандинський, К. Малевич, В. Пальмов). У результаті зауважено, що митці, експериментуючи з різними художніми інноваціями нефігуративності, приходили до руйнування реальної форми, відволікаючись від неї, спирались на абстрактну знаковість прадавнини – на точку, лінію, пляму. Відтак, на глибинному рівні художньої свідомості вони стверджували нову мистецьку мову, де абстрактна знаковість стала оптимальним втіленням космічних та етнокультурних сенсів у семіосфері творчості.

Узагальнюється, що історичною місією художників-абстракціоністів була побудова нової системи світобачення та мистецької візуалізації буття, що знаходить відгук у митців сучасності, де «класичний» авангард ХХ століття сприймається як відстоювання свого незалежного погляду та пошуку свободи самовираження, що вочевидь проявляється в абстрактній образотворчості трансавангарду та постмодернізму.

У третьому розділі «Абстракція в українському образотворчому мистецтві ХХІ ст. у контексті сучасних арт-практик і діалогу культур»

досліджується новітній період розвитку абстрактної образотворчості у національному культурному просторі та розглядаються приклади здійснення інноваційних культурно-мистецьких проєктів в умовах глобалізації світу.

У підрозділі 3.1 «**Абстракція в образотворчому мистецтві у часопросторі художньої культури України ХХ – початку ХХІ ст.**» на основі аналізу сучасних арт-практик у сфері абстрактної образотворчості України виокремлено основні регіональні центри (Одеса, Львів, Харків, Київ), де сконцентровано найактивніші та найвиразніші форми її прояву. Акцентовано на творчій експериментальній роботі художників (В. Бажай, І. Божко, В. Дейсун, О. Животков, К. Звіринський, О. Клименко, Л. Колодницький, П. Лебединець, А. Логов, В. Маринюк, Л. Маркосян, А. Міронова, А. Пічахчи, С. Савченко, В. Сад, Т. Сільваши, О. Стівбур, В. Стрельніков, В. Цюпко, В. Чумаченко, Ю. Шеїн, І. Янович та ін.), що практично підкреслює вагомість мистецького потенціалу означених осередків.

Наголошується, що згуртованість митців у пошуковій діяльності відмічається тільки в Одеському культурно-мистецькому осередку. Творчість абстракціоністів Львівського, Харківського, Київського регіонів відбувається переважно в межах індивідуальної праці художників. Важливим доробком Харківського культурно-мистецького осередку є практичне втілення ідей абстрактної образотворчості на ужитковому рівні в реальному житті, а саме – використання її методів та принципів у дизайні. Абстракціоністські практики художників Львова та Києва виводять на пріоритетні позиції вивчення кольору, як головного аспекту художньої виразності абстрактного твору. Разом з тим відзначаємо їх відкритість постмодерністським впливам, що пропонують по-новому переглянути існуючі художні традиції авангарду. Одеса та Київ, як центри розвитку сучасного абстракціонізму, характеризуються, на нашу думку, більшою активністю та масштабністю у сфері абстрактної образотворчості, ніж осередки Львова та Харкова.

Підкреслено, що абстрактна образотворчість наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. знову привернула увагу українських художників, які побачили в її принципах та методах антитезу догматичному минулому, коли образотворче мистецтво розвивалось в рамках академічної традиції, однак свідомість митців спочатку не була готова до постмодерністських практик. Художня абстракція виявилась зрозумілою і прийнятною формою творчого прояву митців, тому що вона базується на традиційних принципах образотворчості (композиційна єдність та супідрядність, колористична гамма і геометрична пропорційність тощо) і, відповідно, зображення тут прив'язано до картинної площини. Аргументовано, що на рубежі століть на міцному підґрунті надбань авангардистського руху та вітчизняного нонконформізму саме через феномен абстракції в художній культурі України відбувся вихід до творчої свободи митців-абстракціоністів.

Підрозділі 3.2 «Абстрактні практики в образотворчому мистецтві України початку ХХІ ст.» присвячений аналізу та систематизації абстрактних

образотворчих феноменів останніх років в українському «світі мистецтва» (А. Б. Оліва).

Розкривається сутність української художньої культури ХХІ ст., яка представляє собою складне та суперечливе явище, обумовлене особливостями процесів перехідного періоду між культурно-історичними фазами цивілізаційного розвитку. Це проявляється у загальній нестійкості та рухомості світоглядних позицій, строкатості та боротьбі ідеологій, зсуві ціннісно-сміслових акцентів, а також в активності творчого пошуку. У прагненні переглянути художні системи минулого відбувається перехрещення стилів та традицій різних епох, в яких митцям та їх діяльності відводиться важлива культуротворча роль.

На початку ХХІ ст. вектор мистецького пошуку українських митців змінився у напрямку до фігуративних візуально-видовищних форм. Однак, останнім часом у мистецькому середовищі відроджується пошукова робота у сфері абстрактної образотворчості, відбувається «друга хвиля» її реактивації (М. Ващук, Ю. Войтович, В. Волосенко, Б. Губіанурі, В. Дейсун, О. Додатко, О. Домбровська, Л. Колодницький, А. Логов, А. Міронова, А. Надуда, Ю. Пікуль, С. Попов, В. Татарський, П. Фрайман, В. Хижинський, Д. Шумихин та ін.). Актуалізовано низку особливостей, що демонструють посилення активності у сфері експозиційної та фестивальної діяльності (Всеукраїнське трієнале абстрактного мистецтва «Арт-Акт», проект «Фрагментація», міжнародний проект «Казимир Малевич. Київський аспект», щорічна всеукраїнська художня виставка «Абстрактний живопис України», проект «CORPUSCULUM», міжнародний фестиваль абстрактного мистецтва «220 Abstract Art Fest», проект «Абстракція: за межами очевидного», проект «Via line» та ін.) за тематичною спрямованістю «художня абстракція».

У підрозділі 3.3 «Сучасна абстрактна образотворчість як модус міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації (на прикладі українсько-іспанських культурно-мистецьких проектів)» виявляються можливості абстракції в образотворчому мистецтві у сфері міжкультурної взаємодії та діалогу культур. Аналіз сучасного стану художньої культури показав тенденцію універсального еволюціонізму та діалогізму, що лежить в основі картини світу сьогодення та розширює міжкультурні зв'язки, актуалізуючи питання міжкультурної взаємодії в добу глобалізації.

Інтеграційні процеси надають культурі, як важливому компоненту комунікації та гуманізації міжнародних зв'язків, провідної ролі. Тенденції культурної політики сьогодення свідчать про зростання інтенсивності співробітництва у музейній сфері, між мистецькими організаціями, закладами творчої освіти. Також помітно підсилюється інтерес діячів культури і мистецтва до інтернаціональної творчої співпраці, що збагачує соціокультурну сферу загальносвітового простору та активізує цивілізаційний і духовний розвиток народів світу, в т. ч. України.

Дослідження успішного досвіду останніх років в реалізації низки українсько-іспанських культурно-мистецьких проектів («Abstracciones Encontradas», «8 міст», «R-evolution. Suprematism. Maydan», «Материнський

інстинкт», «Споріднені душі»), головною метою яких було культурне зближення між Україною та Іспанією, показало ефективність абстрактної образотворчості, як форми універсальної мови в транскультурному діалозі. Ці проекти демонструють дієвий приклад культурної дипломатії та ефективність мистецької діяльності у сферах культури України та Іспанії, що полягає в масштабності охоплення різних соціальних рівнів суспільства, гуманістичному спрямуванні творчої ідеї та інтернаціональній значимості, що в умовах глобалізації робить це неоціненним внеском в інтеграційні світові процеси.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначеної мети, задач, основних положень і результатів дослідження абстракції в образотворчому мистецтві як феномена художньої культури України сформульовано такі висновки.

1. Абстракція в образотворчому мистецтві як об'єкт дослідження та явище художньої культури вивчалася у вітчизняному та зарубіжному мистецтвознавстві найчастіше в окремих аспектах і пов'язувалася з проявами безпредметного мистецтва (супрематизм, абстрактний експресіонізм, неопластицизм, орфізм, ташизм), що складають феномен абстракціонізму, як одного з напрямів мистецтва модернізму. Абстрактна образотворчість, пройшовши складний еволюційний шлях, на сучасному етапі розвитку наукової думки потребує осмислення історичних та естетичних форм її вираження. Значний вплив на формування філософсько-світоглядного підґрунтя цього феномену художньої культури становили ідеї «філософії життя», ірраціоналістичного волюнтаризму, естетики інтуїтивізму, психоаналізу, екзистенціалізму та феноменології.

У дисертації вперше розглядається абстрактна образотворчість України як трансісторична форма художньої культури та один з найдавніших проявів людської творчості. В основі її зображувальної мови лежить знак, символ-код. Осмислення цього факту надало підстави ввести до наукового обігу поняття «абстрактна знаковість», що допомогло надати адекватного визначення безпредметним зображенням та їх елементам. Це дозволило з'ясувати зв'язок між абстрактною образотворчістю різних історичних періодів, а також між окремими формами її проявів: період найдавнішої історії України; орнаментика українського народного декоративного мистецтва; український авангард початку ХХ ст.; абстракціоністські практики середини, кінця ХХ ст. та початку ХХІ ст.

Сучасні культурологічні та мистецтвознавчі принципи аналізу забезпечили вирішення передбачених науковою проблематикою завдань, дозволили закласти необхідні основи для дослідження української абстрактної образотворчості, виявити характер її творчих досягнень та відтворити загальну культурно-мистецьку картину особливостей цього напрямку мистецтва як феномену художньої культури України.

2. Дослідження пам'яток української художньої культури найдавнішого періоду історії на науковій базі Національного музею історії України, з метою

пошуку першооснови образотворчості, показало, що первісне мистецтво за своєю формою та суттю було абстрактним. Встановлено вихідний елемент образотворчості – лінія та її трансформації – найперший виразник самоутвердження людини, символ зв'язку із світобудовою, знак спадкової єдності людини і світу, який пройшов через всі періоди архаїчної доби. Доведено, що стародавнє мистецтво нашої країни відзначається саме абстрактними проявами, які втілені через орнаментальні знаки, символи, схематичні образи, на відміну від європейського історичного вектору розвитку, більше вираженого у міметичних зображеннях.

3. Для вивчення тенденцій розвитку абстрактної знаковості в українській народній художній культурі було обрано об'єкти з геометричною орнаментикою в експозиціях і фондах Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» та Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Дослідницька увага була сконцентрована на найбільш репрезентативних видах українського народного декоративного мистецтва – вишивці та писанці. Виявлено, що геометрична орнаментика притаманна Поліському, Подільському етнорегіонам, а також західним областям України. Вона відрізняється великою варіативністю форм та мотивів, в яких головними стилеутворюючими елементами є лінія, квадрат, ромб, трикутник, коло, а основним знаком, що набуває статусу іконографічного, – хрест. Виділено домінантні кольори, що використовувались в українській народній орнаментиці – червоний та чорний. Встановлено, що відбір кольорів та їх комбінування, які викристалізувалися упродовж віків у народному мистецтві в поєднанні з архаїчними формами геометричного характеру в якості головної стилеутворюючої складової, заклали фундамент сучасної української абстрактної образотворчості.

4. Особливість українського авангардистського руху полягає у глибинному зануренні в українську народну художню культуру, що базується на першоосновах стародавніх культурних кодів найдавнішого періоду історії України. Головним досягненням українського авангарду є свідомий вихід в абстракцію як способу подолання матеріального тягара реального світу в живописі. Від початку ХХ ст. абстрактна образотворчість набуває визнаного мистецького статусу у вигляді окремого напрямку мистецтва – абстракціонізм. Відтоді мистецтво стверджується як шлях самопізнання, самовираження й самовдосконалення, як можливість осягнути духовний світ (В. Кандинський) та спробувати досягти Абсолюту, зокрема у супрематичних формах (К. Малевич).

5. Проведений культурологічно-мистецтвознавчий аналіз української абстрактної образотворчості у часопросторі художньої культури України ХХ – початку ХХІ ст. надав можливість пов'язати в єдину систему координат усі її складові, спираючись на дослідження елементів абстрактної знаковості геометричного та біоморфного характеру, зокрема, від процесу зародження у найдавніші періоди історії та розвитку в народній художній культурі, до сміливого осмислення сучасними художниками та втілення ними духовного й образотворчого досвіду нації у нові творчі форми.

Виділено основні регіональні центри, де сконцентрована найактивніша експериментальна робота митців у сфері абстрактної образотворчості (Одеса, Львів, Харків, Київ).

Виявлено синхронність активізації розвитку абстрактної образотворчості у регіонах України в часових віхах: 10-20-ті рр. ХХ ст. (період, обумовлений європейськими та українськими авангардистськими експериментами); 60-80-ті рр. ХХ ст. (стильові тенденції впливу явища нонконформізму за часів СРСР); 90-ті рр. ХХ ст. (зумовлено отриманням Україною державної незалежності, що стимулювало «першу хвилю» пострадянської реактивації абстракції); з початку ХХІ ст. та до сьогодні («друга хвиля» реактивації абстрактної образотворчості, що спричинена євроінтеграційними процесами в Україні).

6. Систематизовано та встановлено, що сучасні абстрактні течії в культурно-мистецькому просторі України мають тяжіння до постмодерністських тенденцій у візуально-видовищних формах. Також вагомим досягненням останніх років є відокремлення абстрактної образотворчості від інших арт-практик, що підтверджує неодноразове започаткування та проведення тематичних (абстракціоністських) мистецьких проєктів, бієнале, фестивалів, організованих творчими професійними спілками, фундаціями, культурно-мистецькими та громадськими товариствами, закладами освіти, які підтримувались Міністерством культури України.

Аналіз практичного досвіду реалізації низки українсько-іспанських культурно-мистецьких проєктів показав, що сучасні арт-практики є плідною платформою у сфері міжкультурної взаємодії, яка відкриває нові можливості для розвитку культури, веде до співпраці між країнами, взаємного обміну художніми цінностями та здобутками, а також поглиблює політичні, економічні та соціальні зв'язки. Виявлено, що в мистецтві абстрактні форми складаються у знаково-образну мову, що є універсальним методом взаєморозуміння, встановлення плідних, з точки зору діалогу культур, стосунків між країнами в умовах глобалізації. Виходимо з того, що ця мова є первинною в семіотичній системі знаків, маючи тисячорічну історію, пронісши через покоління загальнозрозумілі візуальні коди культури. На сучасному рівні абстракція в образотворчому мистецтві являє собою універсальну форму транслявання на світоглядному і семіотичному рівнях основних гуманістичних і цивілізаційних цінностей. Це робить абстрактне мистецтво важливим чинником у процесах міжкультурної взаємодії та планетарного об'єднання в умовах глобалізації світу.

Дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з порушеною проблематикою, а виявлені в його результаті факти і закономірності можуть стати перспективною основою для подальшого вивчення мистецького феномену і специфіки абстракції в образотворчому мистецтві художньої культури взагалі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та у наукових періодичних виданнях за кордоном

1. Дубрівна А. Культурна спадщина Казимира Малевича в контексті сучасного соціально-культурного життя (на прикладі міжнародного соціально-мистецького проекту «R-evolution. Suprematism. Maydan») // Вісник НАКККіМ: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2015. Вип. 4. С. 115–119.
2. Дубрівна А. Абстрактне мистецтво як сегмент української художньої культури // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2016. Вип. I(6). С. 103–108.
3. Дубрівна А. Стародавня образотворча культура як першооснова абстрактного мистецтва України // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2016. Вип. 29. С. 209–219.
4. Дубрівна А. Тенденції розвитку абстрактної знаковості в геометричній орнаментіці української народної вишивки // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики: сб. науч. тр. Тамбов: Грамота, 2016. Вип. 11(73): в 2-х ч. Ч. 1. С. 48–51.
5. Дубрівна А. Абстрактна знаковість в геометричній орнаментіці української писанки // Вісник НАКККіМ: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2016. Вип. 3. С. 80–84.
6. Дубрівна А. Особливості українського авангардного руху та його значення у формуванні абстрактного мистецтва України // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Львів: ЛНАМ, 2017. Вип. 31. С. 109–120.
7. Дубрівна А. Абстрактне мистецтво як модус міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації (на прикладі українсько-іспанських культурно-мистецьких проєктів) // Культура України. Серія: Культурологія: зб. наук. пр. Харків: ХДАК, 2017. Вип. 58. С. 16–25.
8. Дубрівна А. Просторово-часовий вимір українського абстрактного мистецтва // Вісник НАКККіМ: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 4. С. 141–145.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Дубрівна А. Витоки абстрактного мистецтва в Україні // Україна – Греція: духовна спільність, наукові контакти, культурні зв'язки: Матеріали міжнарод. наук.-прак. конф. Київ: НАКККіМ, 2014. С. 150–152.
10. Дубрівна А. Мистецькі підходи до розуміння соціальних проблем в контексті діалогу культур України та Іспанії / Карлос Гарсія Лаос, Дубрівна А. // Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття: формування громадського суспільства: зб. наук. пр. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 185–190.

11. Дубрівна А. Геометрична орнаментика українського писанкарства як основа абстрактної знаковості // *Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф.* Київ: Міленіум, 2016. С. 146–147.

12. Дубрівна А. Роль древньої изобразительної культури в формуванні українського абстрактного мистецтва // *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: Матеріали міжнарод. науч.-практ. конф.* Новосибірськ: Изд. АНС «СибАК», 2016. Вып. 5 (60). С. 31–36.

13. Дубрівна А. Філософсько-світоглядне підґрунтя абстрактного мистецтва в контексті художньої культури // *Суспільні науки: виклик і сьогодення: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф.* Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2016. С. 42–46.

14. Дубрівна А. Інтерпретація української традиційної орнаментики як форми абстрактної знаковості в контексті розвитку абстрактного мистецтва України // *Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу: Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф.* Київ: ІК НАМ України, 2016. С. 49–51.

15. Дубрівна А. Історично-культурні передумови походження абстрактного мистецтва // *Мистецька освіта і культура України XXI століття: євроінтеграційний вектор: Матеріали міжнарод. наук.-творч. конф.* Одеса-Київ-Варшава: НАКККіМ, 2016. С. 188–191.

16. Дубрівна А. Абстрактне мистецтво як універсальна мова транскультурного діалогу // *Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур: Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. з міжнарод. участю.* Київ: ІК НАМ України, 2016. С. 60–62.

17. Дубрівна А. Міжкультурна взаємодія Україна – Іспанія (на прикладі культурно-мистецького проекту «Споріднені душі») // *Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України XXI століття: Матеріали міжнарод. наук.-творч. конф.* Київ: НАКККіМ, 2017. С. 118–120.

18. Дубрівна А. Культурно-мистецькі проекти як модус міжкультурної комунікації // *Національні культури у глобалізованому світі: Матеріали всеукр. науч.-практ. конф.* Київ: КНУКіМ, 2017. С. 195–198.

19. Дубрівна А. Просторово-часові виміри мистецьких пошуків Олександра Животкова // *Культура – текст – особистість: українські перспективи: Матеріали всеукр. наук.-теор. конф.* Київ: ІК НАМ України, 2017. С. 80–81.

АНОТАЦІЯ

Дубрівна А. П. Абстракція в образотворчому мистецтві як феномен художньої культури України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

Дисертація є дослідженням, що комплексно розглядає абстрактну образотворчість в контексті художньої культури України, пропонуючи новий погляд на абстракцію, як на трансісторичну стилістику мистецтва, в основу якої покладено універсальні незмінні культурні коди, що функціонують від минулого до сьогодення.

У роботі системно визначено передумови виникнення, формування та розвитку абстракції в образотворчому мистецтві України. Виявлено взаємозв'язок між абстрактною образотворчістю різних історичних віх та художніми формами її проявів. Проведено аналіз творчої діяльності вітчизняних митців абстрактного напрямку мистецтва в часопросторі української художньої культури ХХ-ХХІ ст.

З'ясовано, що сучасний абстракціонізм є плідною платформою у сфері міжкультурної взаємодії, яка відкриває нові можливості для розвитку культури. Науково обґрунтовано, що семіотичні форми абстрактного мистецтва є загальнозрозумілими, адже вони складаються у своєрідну образну мову, яка є первинною в системі художніх знаків.

Висновується, що в умовах сьогодення мова абстракції являє собою універсальну форму транслявання на планетарному рівні основних гуманістичних і цивілізаційних цінностей діалогу культур.

Ключові слова: образотворче мистецтво, абстракція, абстрактна знаковість, архаїчна образотворча культура, художня культура, українська народна художня культура, часопростір, глобалізація, сучасні абстрактні арт-практики, міжкультурна взаємодія, діалог культур.

АННОТАЦИЯ

Дубривна А. П. Абстракция в изобразительном искусстве как феномен художественной культуры Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 «Теория и история культуры». – Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Министерство культуры Украины, Киев, 2018.

Диссертация является исследованием, комплексно рассматривающим абстрактную изобразительность в контексте художественной культуры

Украины, предлагая новый взгляд на абстракцию, как на трансисторическую стилистику искусства, в основу которой положены универсальные неизменные культурные коды, функционирующие от прошлого к настоящему.

В работе системно определены предпосылки возникновения, формирования и развития абстракции в изобразительном искусстве Украины. Выявлена взаимосвязь между абстрактной изобразительностью разных исторических вех и художественными формами ее проявления. Проведен анализ творческой деятельности отечественных художников абстрактного направления изобразительного искусства в пространственно-временном контексте украинской художественной культуры XX-XXI вв.

Подчеркнуто, что современный абстракционизм является плодотворной платформой в сфере межкультурного взаимодействия, который открывает новые возможности для развития культуры. Научно обосновано, что семиотические формы абстрактного искусства являются общепонятными, ведь они составляют своеобразный образный язык, который является первичным в системе художественных знаков.

Делается вывод, что в современных условиях язык абстракции представляет собой универсальную форму трансляции на планетарном уровне основных гуманистических и цивилизационных ценностей диалога культур.

Ключевые слова: изобразительное искусство, абстракция, абстрактная знаковость, архаичная изобразительная культура, художественная культура, украинская народная художественная культура, время-пространство, глобализация, современные абстрактные арт-практики, межкультурное взаимодействие, диалог культур.

SUMMARY

Dubrivna A. P. Abstraction in Fine Arts as a Phenomenon of Artistic Culture of Ukraine. – The qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Art Studies in specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – National Academy of Cultural and Arts Management, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis is a study that comprehensively examines abstract artistic expression in the context of artistic culture of Ukraine, offering a new view of abstraction as a unique artistic form, based on universal cultural codes that operate from the past to the present. Understanding the nature of abstract art has provided the basis for introducing the concept of "abstract sign" into the scientific circle, to provide an adequate definition of the abstract image and its semiotic elements.

The thesis systematically determines the preconditions for the emergence, formation and development of abstraction in the fine arts of Ukraine. Analysis of the period of the ancient history of Ukraine, Ukrainian folk decorative art, Ukrainian avant-garde movement of the early XX century, abstract practices of the middle, the end of the XX century and the beginning of the XXI century discovered the relationship between abstract artistic expressions of various historical milestones and

artistic forms of its manifestations. The initial element of the image-creation - the line and its transformation, which is the first expression of self-awareness and self-expression of a person and a symbol of its connection with the universe, is established. The study of ornamentation of Ukrainian folk decorative art has determined its dominant colors (red, black) and supramatist key form (cross). It has been proved that the selection of colors and their combination, which crystallized over the centuries in folk art, combined with archaic forms of geometric character, together laid the foundation of modern Ukrainian abstract art as the main stylistic component. It is revealed that the main achievement of the Ukrainian avant-garde movement is a conscious exit into abstraction, the construction of a new system of vision and symbolic visualization of being.

The thesis analyzes the creative work of local artists of abstract art direction in the context of Ukrainian art culture of the XX-XXI centuries. from the standpoint of spatial-temporal unity of the development of abstract artistic creation. The main regional centers were discovered, where the most active experimental work of artists in the field of abstract art (the cities of Odessa, Lviv, Kharkiv, Kyiv) is concentrated. In this connection, the synchronism of the time axis of intensification of abstract art in the regions of Ukraine is established.

It is determined that modern abstract art practices in the cultural and artistic space of Ukraine have a tendency towards postmodern tendencies in artistic-spectacular forms. It is revealed that the significant achievement of recent years is the separation of abstract art from other visual practices. This is confirmed by the systematic launch and holding of thematic (abstract art) artistic projects, biennials, festivals organized by professional creative unions, foundations, cultural and art and public associations, educational institutions supported by the Ministry of Culture of Ukraine.

It is revealed that contemporary abstractionism is a fruitful platform in the field of intercultural interaction, which opens new opportunities for cultural development, leads to cooperation between countries, mutual exchange of values and achievements, as well as deepens political, economic and social ties. In the thesis, based on the experience of implementing a number of Ukrainian-Spanish cultural and art projects, it is scientifically grounded that the semiotic forms of abstract art are unique. They consist of a kind of figurative language, which is the primary in the system of artistic signs, having a thousand-year history, through the generations of visual codes of culture. In the present conditions, the language of abstraction is a universal form of broadcasting on the planetary level the basic humanistic and civilizational values of the dialogue of cultures.

Key words: fine arts, abstraction, abstract sign, archaic visual culture, artistic culture, Ukrainian folk art culture, time-space, globalization, modern abstract art practices, intercultural interaction, dialogue of cultures.

Підписано до друку 19.04.2018. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 67. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.